

Sürdürülebilir Kalkınmada Bir Ekonomik Model Olarak Sanayiye Entegre Olmuş Kooperatifler

Doç. Dr. E. Recep Erbay¹

Duygu Tulgar²

¹Namık Kemal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Ana Bilim Dalı, erbay@nku.edu.tr

²Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı, dtulgar@hotmail.com

Özet: Sürdürülebilir kalkınma; en genel anlamıyla, bugünün gereksinimlerini, geleceğin gereksinim ve beklentilerinden ödün vermeksizin karşılama yollarının aranmasıdır. Kalkınma ise, ülkenin ekonomik, kültürel ve toplumsal bakımdan ilerlemesidir. Bireyin satın almadaki gücünün artırılmasının piyasa içinde ekonomik faaliyetlerinin artması yönünde işlev göreceği ve sonuç olarak gayri safi milli hasıladaki artışın bireylere de yansıtacağı düşünülmektedir. Kalkınma neticede hem sınırsız üretime hem de sınırsız tüketime dayanmaktadır. Bu açıdan incelendiğinde, yeryüzündeki kaynakların sınırsız kullanımı söz konusudur. Böylesi bir kullanımın olabilmesi için üretimde kullanılan kaynaklarında sınırsız olması gereklidir. Fakat kullanılan kaynakların sınırlı olması ve yenilenemeyen kaynakların da çok fazla kullanımı sonucu giderek azaldığı görülen bir gerçektir. Ayrıca bu sınırsızca tüketim sonucunda oluşan atıkların çevreye verdiği yıkıcı zarar ve etkilerde açıkta göz önündedir.

Kooperatifler, belirli bir alanda ortak fayda sağlamak amacıyla ekonomik birimlerin bilinçli ve gönüllü olarak bir araya gelerek, iş birliği yapmak amacıyla oluşturdukları ortaklı kuruluşlardır. Piyasa içinde kooperatifler, mal ve hizmetlerin alınmasında, pazarlanmasında ve satılmasında ortakların rekabet ve pazarlık gücünü artırma, sermaye birikimini sağlama ve sürdürülebilir kılma, piyasaların yapısını ve işleyişini düzenleme görevlerini üstlenir ve ekonomik büyümeye katkıda bulunurlar. Modern tarımın sadece bitkisel ya da hayvansal üretim faaliyetlerinden oluşmadığı, bu ek olarak ticari ve endüstriyel özellikleri de içerdiği görülmektedir. Bu sebeple tarımla uğraşan kesimin hayat standartlarının yükseltilmesi için, istihdam imkanlarının yaratılması, üreticinin ürününü değer fiyata satabilmesi açısından kooperatiflerin ticari ve endüstriyel yatırımlarının büyük etkisi bulunmaktadır.

Yoksulluğu ortadan kaldırmak, çevreyi korumak ve bütün insanlığın refah ve barış içerisinde yaşama standardını sağlamak adına belirlenen 17 Sürdürülebilir kalkınma hedefleri aslında kooperatifçilik ilke ve değerleri ile uyumludur. Örneğin, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin birincisi olan yoksulluğun ortadan kaldırılması, kooperatifler içinde önemli önceliklerdendir. Kooperatifler, özellikle yoksulluğu ortadan kaldırmak için kurulmuş, üyelerinin gereksinimlerini karşılamak için var olan insan merkezli işletmelerdir. Yoksulluk içinde yaşayan insanlar, bir kooperatifte bir araya gelerek kendi ekonomik fırsatlarını yaratabilirler.

Bu çalışmada sürdürülebilir kalkınma açısından tarım sanayi entegrasyonunda kooperatiflerin önemine değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kalkınma, Sürdürülebilir Kalkınma, Kooperatifçilik

Industrialized Cooperatives as an Economic Model for Sustainable Development

Abstract: Sustainable development; In the most general sense, it is the search for ways to meet today's needs without compromising the needs and expectations of the future. Development is the economic, cultural and social progress of the country. It is thought that increasing the power of the individual in purchasing will serve to increase the economic activities in the market and consequently the increase in the gross national product will be reflected on the individuals. Development is ultimately based on both unlimited production and unlimited consumption. When examined in this respect, there is unlimited use of resources on earth. For such use to be used in production resources must be unlimited. However, it is seen that the resources used are limited and the resources which are not renewable have decreased gradually. In addition, this wasteful consumption of wastes as a result of the environment and the effects of the devastating damage to the environment.

Cooperatives are organizations that are created by the economic units in order to cooperate consciously and voluntarily in order to create common benefits in a certain area. In the market, cooperatives take on the task of increasing the competition and bargaining power of the partners, making capital accumulation and sustaining, regulating the structure and operation of the markets, and contributing to economic growth. It is observed that modern agriculture does not only consist of plant or animal production activities, but also commercial and industrial properties. For this reason, commercial and industrial investments of cooperatives have a great effect in order to

raise the living standards of the agricultural sector, in order to create employment opportunities and to sell the product of the producer at value price.

17 Sustainable development goals determined to eliminate poverty, protect the environment and ensure the standard of living for all humanity in welfare and peace are in fact compatible with the principles and values of cooperatives. For example, the elimination of poverty, the first of sustainable development goals, is an important priority among cooperatives. Cooperatives are human-centered enterprises that have been established to meet the needs of their members, especially to eliminate poverty. People living in poverty can come together in a cooperative to create their own economic opportunities.

In this study, the importance of cooperatives in agricultural industry integration in terms of sustainable development will be discussed.

Keywords: Development, Sustainable Development, Cooperatives

1.Giriş

Sürdürülebilirlik, insanoğluna doğa koşullarına karşı nasıl mücadele vermesi gerektiğini göstermiştir. Geçmiş dönemlerde, tarım bölgesi olan arazilerin sonraki senelerde de aynı şekilde kullanılacak olması insanoğlunu sürdürülebilir olmaya yönlendirmiştir. Sürdürülebilirlik, var olanı devam ettirebilmek iken; sürdürülebilir kalkınma ise var olanı ileriye götürmeyi hedefler. Ülkemizde kalkınma kelimesinin parayla yakın bir değerde algılanması ise sürdürülebilir kalkınmaya ekonomik anlamda sürdürülebilir ilerleme gibi bir anlam katmıştır. Halbuki sürdürülebilir kalkınma, ekonomiyi de içeren ama bununla yetinmeyen ve refah ile insanların yaşam kalitesini artırmayı ve bunu yaparken doğaya zarar vermemeyi hedefleyen bir kavramdır. Kooperatiflerinde sosyo-ekonomik kalkınmaya özellikle yoksulluğun azaltılması, sosyal bütünleşmeye katkıları ve istihdam yaratma özellikleri, kooperatiflere ekonomik ve sosyal kalkınmada önemli görev ve sorumluluklar düştüğünü göstermektedir. Ayrıca, yoksulluğu ortadan kaldırmak, çevreyi korumak ve insanoğlunun refah ve barış içinde yaşamasını sağlamak için belirlenen 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi gerçekte kooperatifçilik ilkeleri ile uyumludur.

2.Kooperatifçilik

Kooperatif, kişilerin kendi istekleriyle birleşip ortak sosyal ve ekonomik ihtiyaç ve beklentilerini sağlamak için meydana getirdikleri özerk bir kuruluştur. Ana amacı, kardan ziyade, ortaklarının gereksinimlerini karşılayarak refah seviyesini arttırmaktır.

Kooperatifçilik sosyal bir girişimdir. Bu girişim, Uluslararası Kooperatifçilik Birliği tarafından belirlenmiş 7 ilke üzerine kurulmuştur. Bunlar;

1. Gönüllü ve serbest giriş ilkesi

2. Ortağın demokratik yönetimi ilkesi
3. Ortağın ekonomik katılımı ilkesi
4. Özerklik ve bağımsızlık ilkesi
5. Eğitim, öğretim ve bilgilendirme ilkesi
6. Kooperatifler arası iş birliği ilkesi
7. Toplumsal sorumluluk ilkesi

Kooperatif girişimlerinin şirketlerden en belirgin farkı amaçlarının farklı olmasıdır. Ticaret şirketleri kar sağlamak ve bu karı paylaşmak amacıyla kurulurken, kooperatiflerde amaç, ortağın ekonomik refahını iyileştirmek, kültürel ve sosyal açıdan geliştirmektir. Şirket amacını gerçekleştirmek için sermayeyi kullanırken, kooperatif amacını gerçekleştirmek için, karşılıklı yardım ve dayanışmayı kullanmaktadır.

Kooperatifler, içinde yaşadıkları yerel toplumların sürdürülebilir kalkınması için çalışırlar. Topluma karşı sorumlu olma ilkesi, kooperatiflerin ortak çıkarlarının toplumsal çıkarlarla bir arada tutulması ve kooperatif faaliyetlerinin buna göre planlanması amaçlanmaktadır. Kooperatifler faaliyetlerini sadece kendi ortaklarının istek ve ihtiyaçları doğrultusunda değil, aynı zamanda içinde yaşadıkları yerel toplumların beklentileri ve kalkınması yönünden düzenlemeleri gerekmektedir. Bu açıdan kooperatiflerin sürdürülebilir kalkınma sürecine aktif biçimde katılmaları ve çevreyi korumaları önem kazanmaktadır.

3.Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı

Sürdürülebilir kalkınma, mevcut doğal kaynaklara zarar vermeden çevreyle ve insan arasında bir denge kurmak şartıyla, bir sonraki nesillere ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için olanak sağlayacak şekilde bugünün ve geleceğin yaşamını sağlama anlamına gelmektedir.

Sürdürülebilir bir ekonomiyi sağlamak için, tüketimi azaltan, büyümeyi daha çok önemseyen değil toplum ve çevre değerlerini önemseyen, israfın olmadığı ve geri dönüşümün sağlandığı bir sistem olmalıdır. Sürdürülebilir kalkınmanın temel amaçları; çevrenin korunması, sosyal hakkaniyet ve ekonomik refaktır.

3.1.Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

Sürdürülebilir kalkınma hedefleri 17 tane olup aşağıdaki şekildedir:

- 1.Yoksulluğa son vermek
- 2.Açlığa son vermek
- 3.Eğitimin nitelikli olması
- 4.Sağlığı iyi olan bireyler
- 5.Sağlanacak koşullarının hijyenik ve suların temiz olması
- 6.Cinsiyet Eşitliği
- 7.İnsan onuruna yakışır işleri sağlamak
- 8.Güvenilir ve modern enerji sağlamak
- 9.Ülke içinde eşitsizlikleri azaltmak
- 10.Dayanıklı alt yapı inşa etmek
- 11.Gıda israfına son vermek
- 12.Halka kaliteli, ucuz toplu ulaşım ve konut sağlamak
- 13.Okyanusları, denizleri ve deniz kaynaklarını korumak
- 14.İklim değişikliği ve etkileri ile mücadele
- 15.Barişçi ve herkesi kucaklayan çözümler için toplumları teşvik etmek, herkesin adalete erişimi sağlamak
- 16.Karasal ekosistemleri korumak, ormanların sürdürülebilirliğini sağlamak, toprakların verimlilik kaybını önlemek
17. Küresel ortaklığı yeniden canlandırmak

Sürdürülebilir kalkınmanın 17 hedefi de birbiriyle ilişkilidir. Ancak yoksulluğun ortadan kaldırılması hedefler arasında ilk sıradadır. Buda yoksulluğa öncelik verildiğini gösterir. Kooperatiflerin, asıl varlık nedeninin yoksulluğu gidermek olduğu kabul edilmektedir. Dünyanın pek çok bölgesinde de yoksullar kooperatifleri kendileri için birer 'kurtuluş aracı' olarak görmektedir. Kooperatiflerin kendi kendine yardım için halkı örgütlemesi, yoksul

kesimler için birlikte çalışmanın bir yol göstericisi olarak kabul edilmektedir.

4. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve Kooperatifler

Kooperatiflerin sürdürülebilir kalkınmaya katkılarının neden önemli olduğu, 1995 yılında yeniden düzenlenen kooperatif ilkelerine yeni bir madde eklenerek gösterilmiştir. 'Toplum yararını gözetme' olarak eklenen bu yeni ilke, kooperatiflerin, içinde buldukları toplumların sürdürülebilir kalkınmalarına katkıda bulunma yükümlülüğünü kabul ettiklerini gösteriyordu. Bu yeni ilkenin kabulü ile birlikte kooperatifler dünyanın hemen her bölgesinde içinde yaşadıkları toplumların sorunları ile ilgilenmeye ve çevrenin ve doğal kaynakların korunması dahil, sürdürülebilir kalkınmaya katkıları konusunda tüm yönleriyle tartışmaya başladılar.

Değer ve ilkelerine bağlı kooperatiflerin çalışmalarında ekonomik, sosyal ve çevresel amaçları gözettikleri bilinmektedir. Toplumla olan bağları ve kısa vadeli çıkar peşinde koşmamaları, kooperatifleri uzun vadeli planlama yapmaya ve bu planları uygulamaya yöneltir. Bu açıdan kooperatifler bölgesel ekonomilerin sağlıklı gelişmelerine ve daha fazla yatırım için uygun ortam yaratılmasına katkıda bulunurlar. Ayrıca yoksul ve güçsüz grupları güçlendirerek eşitsizliklerin ortadan kaldırılması ve kalkınmanın maliyeti ve yararlarının eşit biçimde dağılımını sağlarlar.

Kooperatiflerin birincil ve asıl görevi, ortaklarının ekonomik durumlarını düzelterek yoksulluğu önlemektir. Kooperatifler, dayanışma yolu ile yoksul halkın güçlükleri yenmek ve ortak çıkarları için örgütlenerek birlikte hareket etmek konusunda bilinçlenmelerini sağlar. Ayrıca istihdam yaratmak yolu ile yoksul halkın gelir elde etmesine yardımcı olur. Olanak yaratma, koruma ve güçlendirme yolu ile yoksulluktan kurtulma planı hazırlamasına katkıda bulunur.

Son yıllarda gıda kayıpları ve israfının çok büyük boyutlara vardığı ortaya çıkmıştır. Gıda kayıpları ve israfın önlenerek dünyada açlığın giderilmesine katkıda bulunulması için; gıda fazlasının ihtiyacı olanlara ulaştırılması, tüketici farkındalığının yükseltilmesi ve çöpe gidecek gıdaların azaltılması ve gelişmekte olan ülkelerde küçük üreticilerin depolama ve ürün işleme olanaklarının iyileştirilmesi gereklidir. Ayrıca, ürünlerin tarladan fabrikaya kadar ulaşımındaki kayıpların en aza

indirilmesi için işleme tesisleri yerleştirilmelidir. Kooperatifler ve yerel yönetimlerle işbirliği yapılarak dağıtım kanallarındaki ve pazarlama aşamasındaki kayıpların en aza indirilmesine özen gösterilmelidir. Gıda kayıplarının önlenmesi için kooperatif ortağı ve ortak olmayan çiftçilerin eğitimi ve tarımsal destek hizmetleri sağlanmalıdır.

Açlığın ve yoksulluğun önlenmesi konusunda tüketim kooperatifleri de etkin bir rol oynamaktadır. Dar gelirli insanların oluşturdukları tüketim kooperatifleri ve kooperatif benzeri toplu alım ve dağıtım halkaları, üretici ile son tüketici arasındaki gereksiz araçları ortadan kaldırarak temel tüketim mallarına daha düşük fiyatlarla ulaşılmasını sağlamaktadırlar.

Üretici kooperatifleri, birlik ve federasyonlar olarak bilinen üst örgütleri yolu ile güçlerini birleştirerek ölçek ekonomisini yaratmakta ve üretimde verimliliği sağlamak için modern tarım araç-gereçleri ve yöntemlerini kullanmakta ve ortakları arasında iş bölümü yapılmasını sağlamaktadırlar.

5. Tarım Sanayi Entegrasyonunda Kooperatiflerin Önemi

Tarım ile sanayi birbirlerine kendi içlerinde neden ve sonuç ilişkileriyle bağlıdır. Tarımsal çalışmaların sanayiden ayrı olarak düşünülmesi öngörülemez. Ekonomik gelişme açısından bakıldığında tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin gelişimi birbiri ile bağlantılıdır. Çünkü sektörler arası gelişme diğer sektöründe gelişmesini mecburi kılar. Tarımın hayati açıdan ekonomik çalışma alanı olmasının iki ana sebebi vardır. Bunlardan ilki insanların ana meselesi olan beslenme ihtiyaçlarını direk karşılayan kesim olması, diğeri ise günümüzde bütün toplumlar açısından ekonomik kalkınmayı devam ettiren kaynakları sağlamasıdır.

Ülkemizde 1926 senesinde ilk şeker fabrikası kurulmuştur. Gerçek anlamda bu zaman üretici ve sanayici ilişkileri için başlangıç olarak kabul edilebilir. İlk şeker fabrikasının kurulması ile modern tarım ve kullanılan teknolojiler açısından örnek gösterilecek bir tarım sanayi entegrasyonu olmuştur. Ayrıca, şeker sanayinin olumlu yönde gelişmesine de katkı sağlamıştır.

Türkiye’de de tarım sanayi entegrasyonu açısından kooperatiflerin durumu incelendiğinde; Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, Tarım Satış Kooperatifleri ve Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin daha fazla çalışma gösterdikleri görülmektedir.

Tarım-sanayi entegrasyonu içerisinde tarım işletmeleri en büyük bölümü oluşturur. Bu entegrasyonu gerekli kılan tarım işletmelerinin farklı yapısal özellikleri şu şekildedir:

1. Tarım işletme sayılarının fazlalığı, arazilerin parçalı ve işletmelerin küçük olmaları
2. Tarımda girdi üreten firmalar için talep riskinin mevcut olması
3. Tarımda risk ve belirsizlikler doğa koşulları sebebiyle fazladır. Bu nedenle tarımsal üretimde yıllara göre dalgalanmaların meydana gelmesi ve fiyat dalgalanmalarının çiftçileri zorlaması
4. Girdi kullanımının yetersiz seviyede olması üretimde düşük verime neden olmakta, maliyet ve buna bağlı olarak fiyatların yükselmesi de üretici, sanayi ve ticaret kesimi için risk oluşturmaktadır
5. Tarım işletmelerinin yetersiz örgütlenmesinden dolayı, pazarlık gücünün olmaması
6. Sermayenin belirli merkezlerde yoğunlaşması
7. Kırsaldan kente göçün fazlalığı ve şehirlerde yaşanan olumsuz durumlar
8. Tüketici taleplerinde meydana gelen değişmelerin izlenememesi

Yukarıda belirttiğimiz maddeler, tarım ticaret ve sanayi kesimlerinde birlikteliğin faydalı ve gerekli olacağını göstermektedir.

6. Tarım- Sanayi Entegrasyon Şekilleri

Entegrasyon şekilleri yatay, dikey ve dairesel entegrasyonlardır. Yatay entegrasyon, benzer alanda faaliyet gösteren işletmelerin faaliyet büyüklüğünün artması veya fiziki üretim kapasitesinin artırılması amacıyla işletmelerin birleştirilerek daha büyük işletme konumuna gelmesidir. Dikey entegrasyon, bir mal veya hizmetin üretim sürecinden satış sürecine kadar farklı süreçlerde çalışan işletmeler arasında yapılan bir birleşmedir. Dairesel entegrasyon ise, hem dikey hem de yatay entegrasyon birlikte işlemesidir.

7.Sonuç ve Öneriler

Tarım politikaları sanayi sektörünü, tarıma dayalı sanayilerle ve sanayi ürünlerine talepte bulunması açısından etkilemektedir. Tarımsal üretimin devamı ve sanayideki ürünlerin değerlendirilmesi açısından üretimde verimliliğin yükselişe geçmesi ve üreticinin istediğini satın alma gücünün artırılması gerekmektedir. Ayrıca tarım sektöründe yeterli düzeyde örgütlenme olmayışı, sektörün sanayi ile entegre olmasını geciktirmektedir.

Üretici ve tüketicilerin kooperatifçilik konusunda yeterli düzeyde bilgiye sahip olmamasından dolayı, birçok kooperatif yatırımı ya yetersiz kapasiteyle çalışmakta ya da çalışmalarını durdurmuş durumdadır. Bundan dolayı kooperatifçilik eğitimine gerekli destek ve özen gösterilmelidir.

Başarılı olamayan kooperatif yatırımları halkın kooperatiflere ilgisini azaltmaktadır. Bu sebeple bu tarz konuların iyi araştırılarak tekrarının önüne geçilmelidir.

Kooperatif teşviklerinin mevcut konumunda değerlendirilmesine ve kooperatifçiliği daha ileri seviyeye götürücü yönde olmasına özen gösterilmelidir.

Sonuç olarak, tarım sanayi entegrasyonunda kooperatiflerin desteklenmesi ve profesyonel bir yönetim anlayışının getirilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Arman Şimşek, Tüketim Kooperatifleri (1990)
- Atasagun Yusuf Saim, Mithat Paşa ve Memleket Sandıkları (1951)
- Aydoğan Ahmet Namık, Kooperatifçilik ve GAP (1996)
- Çıkin Ayhan, Tarımsal Koop. İşletmeciliği, Ege Üniv. Ziraat Fakültesi (1990)
- Çıkin Ayhan. ve Karacan Ali Rıza , Genel Kooperatifçilik, Ege Üniv. Ziraat Fakültesi, Yayın Nu. 511, (1994)
- Davos 2016, Can Co-ops contribute to the 4th Industrial Revolution? (2016)
- Edak, <http://edak.org.tr/kooperasyon/>
- Esim Simel, Omeria, Mansour , Rural women producers and cooperatives in conflicts settings in the Arab States (2009)
- Eisen Andreas ve Hagedorn, Co-operatives in Central and Eastern Europe (1998)
- Geray Cevat, Kooperatifçilik (2014)
- İnan Hakkı, "GAP Bölgesi Tarımsal Kalkınmasında Kooperatifçilik", 3. GAP ve Sanayi Kongresi Bildiriler El Kitabı, Diyarbakır (2003)
- İnan Hakkı, Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği (2006)
- Karaaslan Gül ve Mülayim Ziya Gökalp, Türkiye 'de Tarımsal Ürünlerin Pazarlanmasında Kooperatiflerin Payı (1993)
- Kılıç Enver, Kooperatifçilik İlkeleri ve Tüketim Kooperatifleri (1999)
- Marcus Lars, Kooperatifçiliğin Temel Değerleri (1991)
- Mülayim Ziya Gökalp, Kooperatifçilik (2013)
- Rehber Erkan, Kooperatifçilik (2011)